

JERROAMU

Professores Guarani-Mbya &
Vera Rete
Kuaray Papa
Vera Xondaro
Kerexu Mirĩ
Vera Tupã
Kuaray Jexaka
Vhera Poty
(Organizadores)

© dos autores

Projeto Gráfico: Editora Evangraf Ltda.

Editoração: Rafael Marczal de Lima

Capa: dos autores

Preparação dos originais: Comissão editorial

Textos da tradição oral Guarani-Mbya narrados pelo Moramoí Turíbio Gomes e pela Mborojaryi Laurinda Borges.

Comissão Editorial

Vera Rete - Arnildo Vera Moreira

Kuaray Papa – Daniel Acosta

Vera Xondaro – Eloir de Oliveira

Kerexu Mirí – Ivanilde da Silva

Vera Tupã - Jerônimo Morinico Franco

Kuaray Jexaka – Joel Pereira

Vhera Poty - Vhera Poty Benites

Textos e ilustrações

Adelino Garcia Mariano, Aldones Mariano, Agostinho Vera Moreira, Beto Gimenes Caceres, Claudia Fernandes Oliveira, Claudia Souza Gonçalves, Daniela Jaqueline, Eloir Gimenes, Eloir Paulo de Souza, Francisco Moreira Alves, , Genicio Borges Timoteo, Geraldo Souza, Gildo Gomes da Silva, Hugo Caceres, Hugo França, Irineu Borges Gomes, Isabelino Aguirre, Ivanilde da Silva, Jackson Alexandre Ramos, Jean Natalino Martins, Jorge Ramos Morinico, Leandro da Silva, Leandro da Silva Gomes, Lino Benites, Marcia Rodrigues, Maria Ortega, Marcio Mariano, Mario Benites da Silva, Mauricio Brizoela, Neli de Fatima Barbosa, Neri Rodrigues, Orlando Karai Acosta, Patricia Ferreira, Pedro da Silva, Reni Gomes de Oliveira, Sandra Mariano, Sandro da Silva, Sergio Gimenes, Valdecir da Rosa Veriato, Valdecir Xunu Moreira, Vander de Souza, Vicente Pereira Benites.

Dados Internacionais de Catalogação na Publicação (CIP)

J55	Jerereoayu / Vera Rete ... [et al.] (organizadores). – Porto Alegre : UFRGS, 2015. 23 p. : il. ; 21 cm. ISBN 978-85-7727-XXX-X 1. Educação de crianças - Guarani-Mbya. 2. Narrativa - Guarani-Mbya. 3. Ciências da natureza - Guarani-Mbya. 4. Medicina - Guarani-Mbya. 5. Agricultura - Guarani-Mbya. I. Rete, Vera. II. Papa, Kuaray. III. Xondaro, Vera. IV. Mirí, Kerexu. V. Tupã, Vera. VI. Jexaka, Kuaray. VII. Poty, Vhera. CDU 373.3=873.241 CDD 372.08998
-----	---

(Bibliotecária responsável: Sabrina Leal Araujo – CRB 10/1507)

JEREROAYU

Vera Rete
Kuaray Papa
Vera Xondaro
Kerexu Mirĩ
Vera Tupã
Kuaray Jexaka
Vhera Poty
(Organizadores)

Ministério da Educação
Secretaria da Educação Continuada, Alfabetização, Diversidade e Inclusão
Saberes Indígenas na Escola – MEC/SECADI
Grupo Universidade Federal do Rio Grande do Sul
Porto Alegre, 2014/2015.

EDITORA
Evangraf
LTDA.

Ministério da
Educação

KUAXIARE OĨ VA'E

MBYA KUERY	5
IPARAA REGUA.....	6
MBOREVI HA'E PIRAGUI RE OJEPOTA VA'E.....	7
MA'ETÿ REGUA	14
MYMBA MYMBA'I	16
NHEMONGETA	18
PUÃ / MUÃ.....	20
'ARA REGUA	22

MBYA KUERY

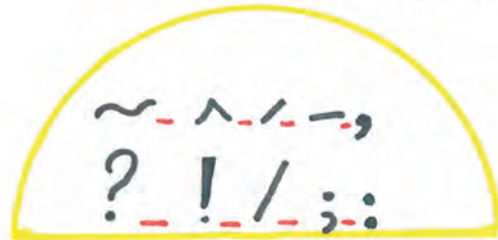
REMBIKUA A

IPARAA REGUA

JURUA MBA'E;

A B C D E F G H I J K L M
N O P Q R S T U V X Z Y

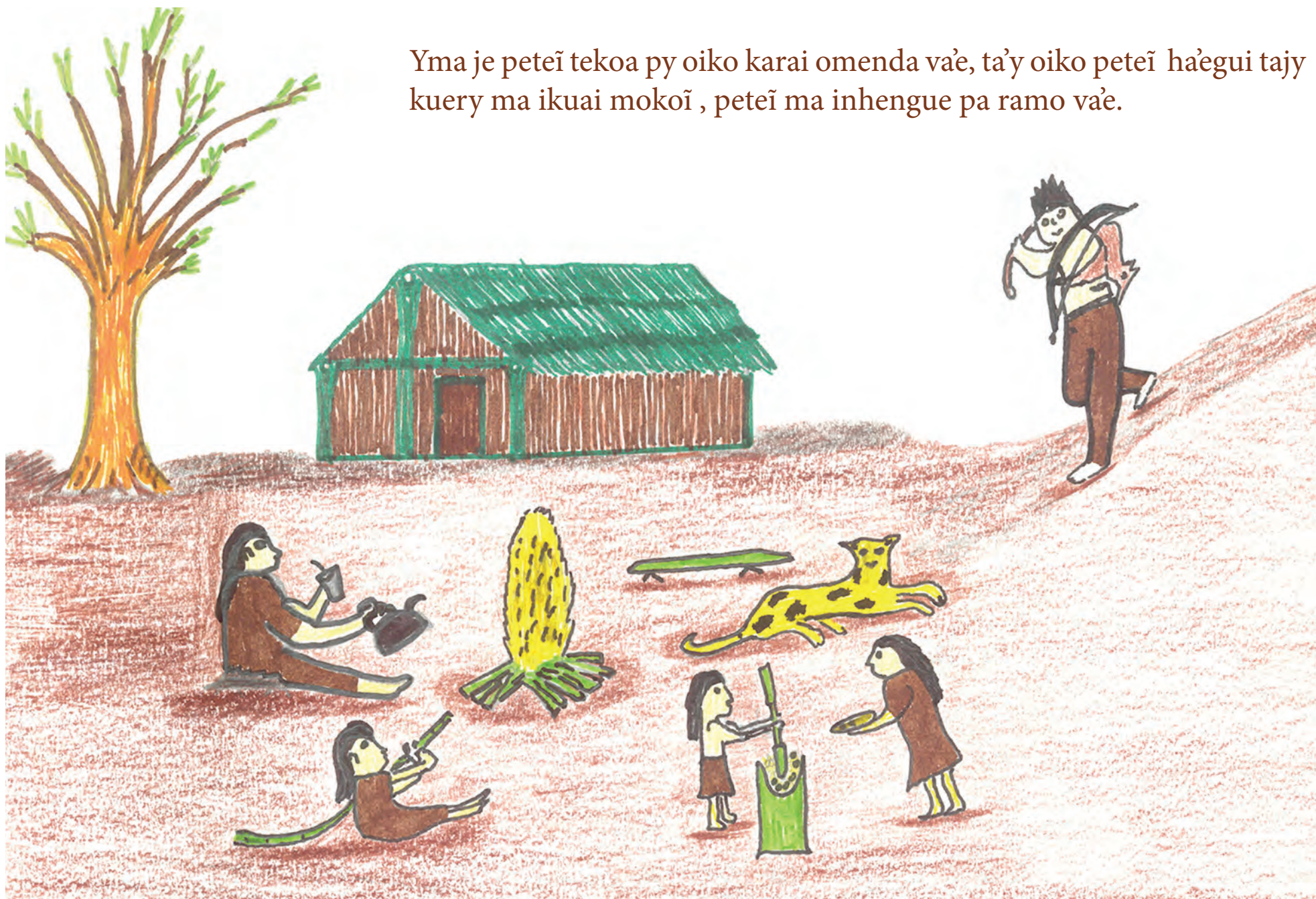
NHANEMBA'E;

A M B N D E G H I J K M N O
P R T U V X Y

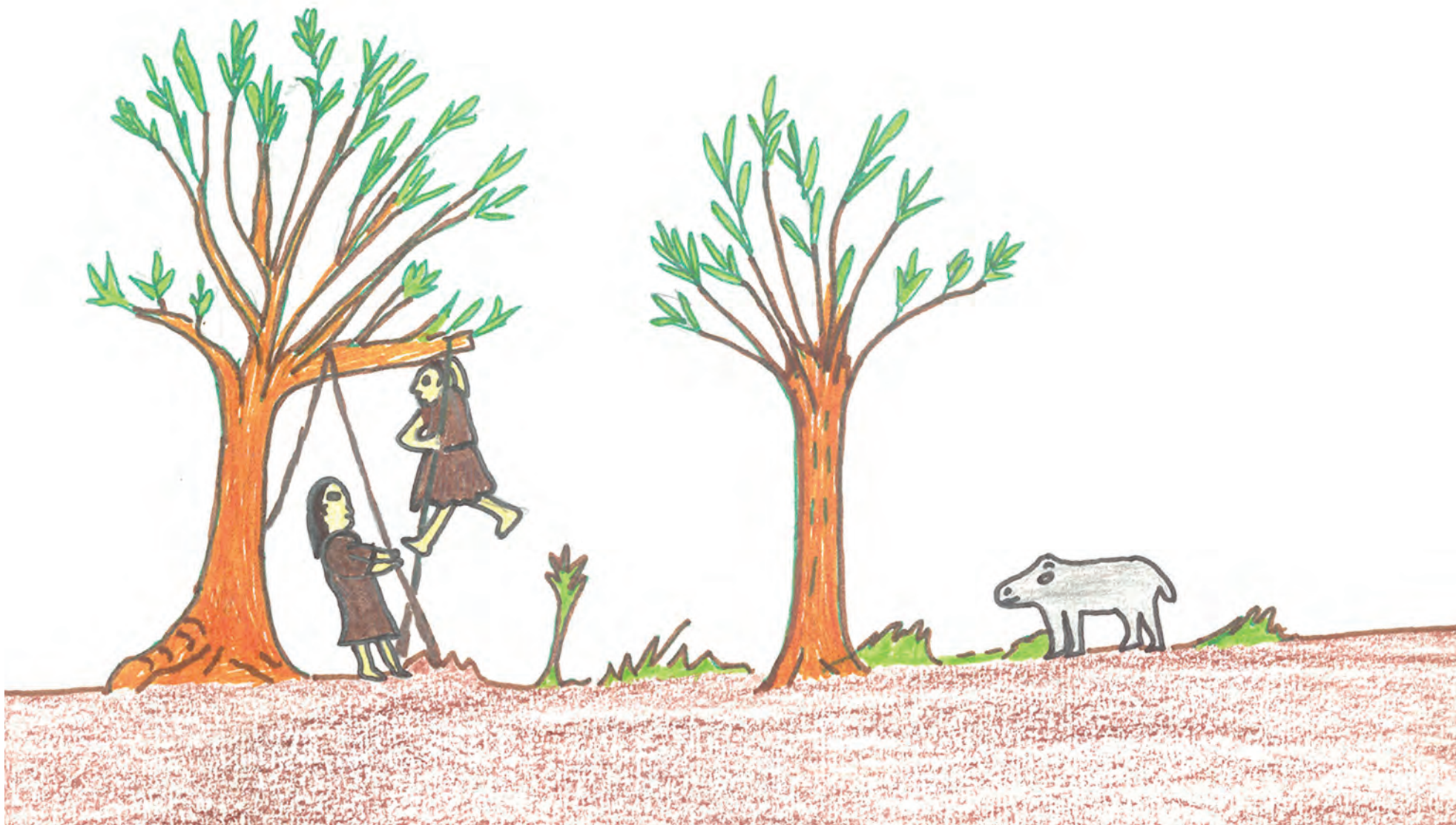

MBOREVI HA'E PIRAGUI RE OJEPOTA VA'E

Yma je peteĩ tekoa py oiko karai omenda va'e, ta'y oiko peteĩ ha'egui tajy kuery ma ikuai mokoĩ , peteĩ ma inhengue pa ramo va'e.

Peteĩ koẽ re je kunhangue'i jogueraa ka'aguy re onheovanga vy yxypo re ha'rami ikuai vy jogueraa riae mavy ojekomeẽ vy ae ma va'eri ra'e, ha'rami ramo tuu kuery oikuaaxe ma mba'ere pa ka'aguy re jogueraa riae.

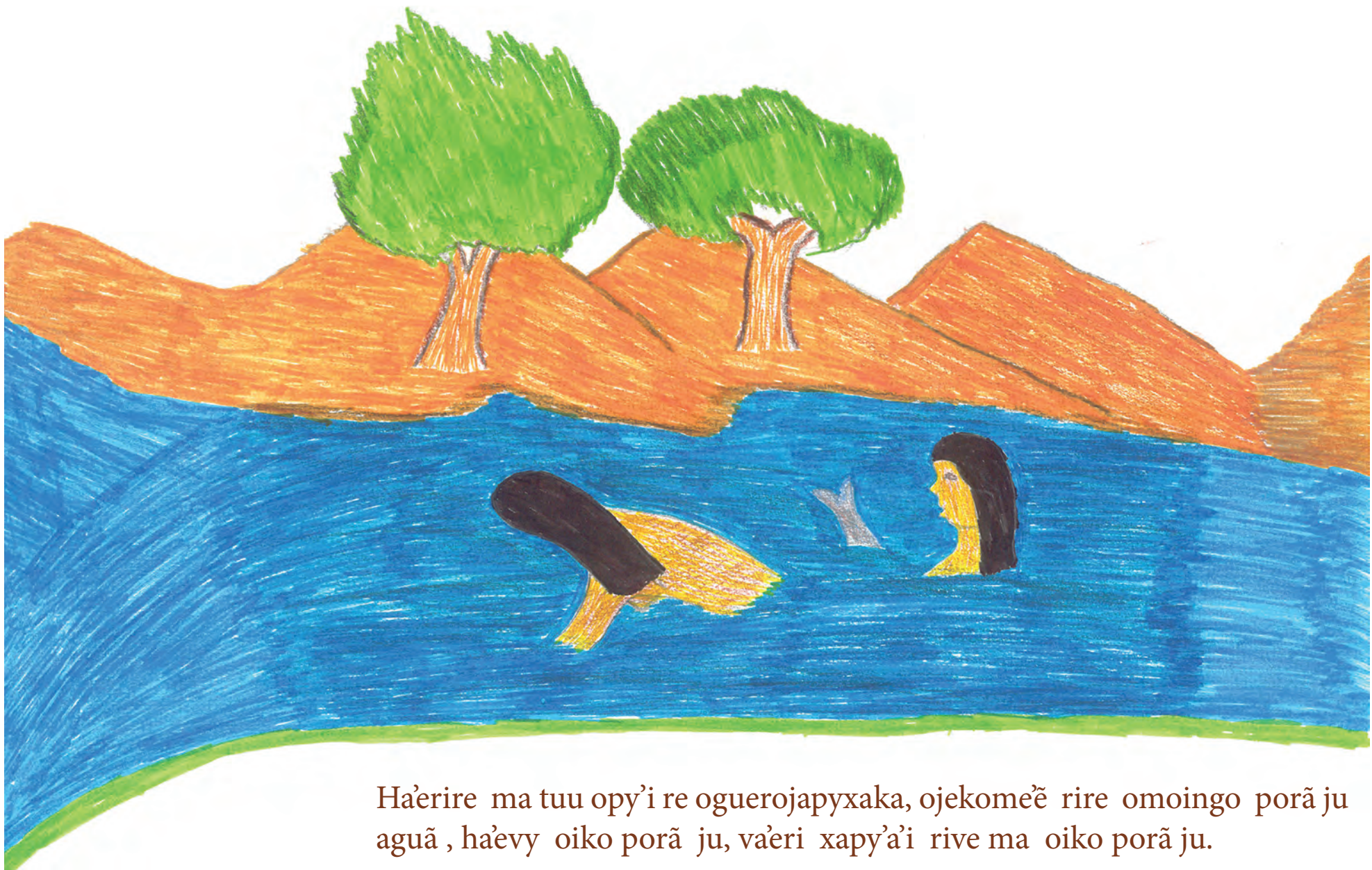
Ha'evy peteĩ gue kunhangue jogueraa juma jave
ikyvy oo hakykue oikuaa pota vy, ha'evy oexa ma
mba'eixa oiko heindy kyrĩ inhengue pa va'e.

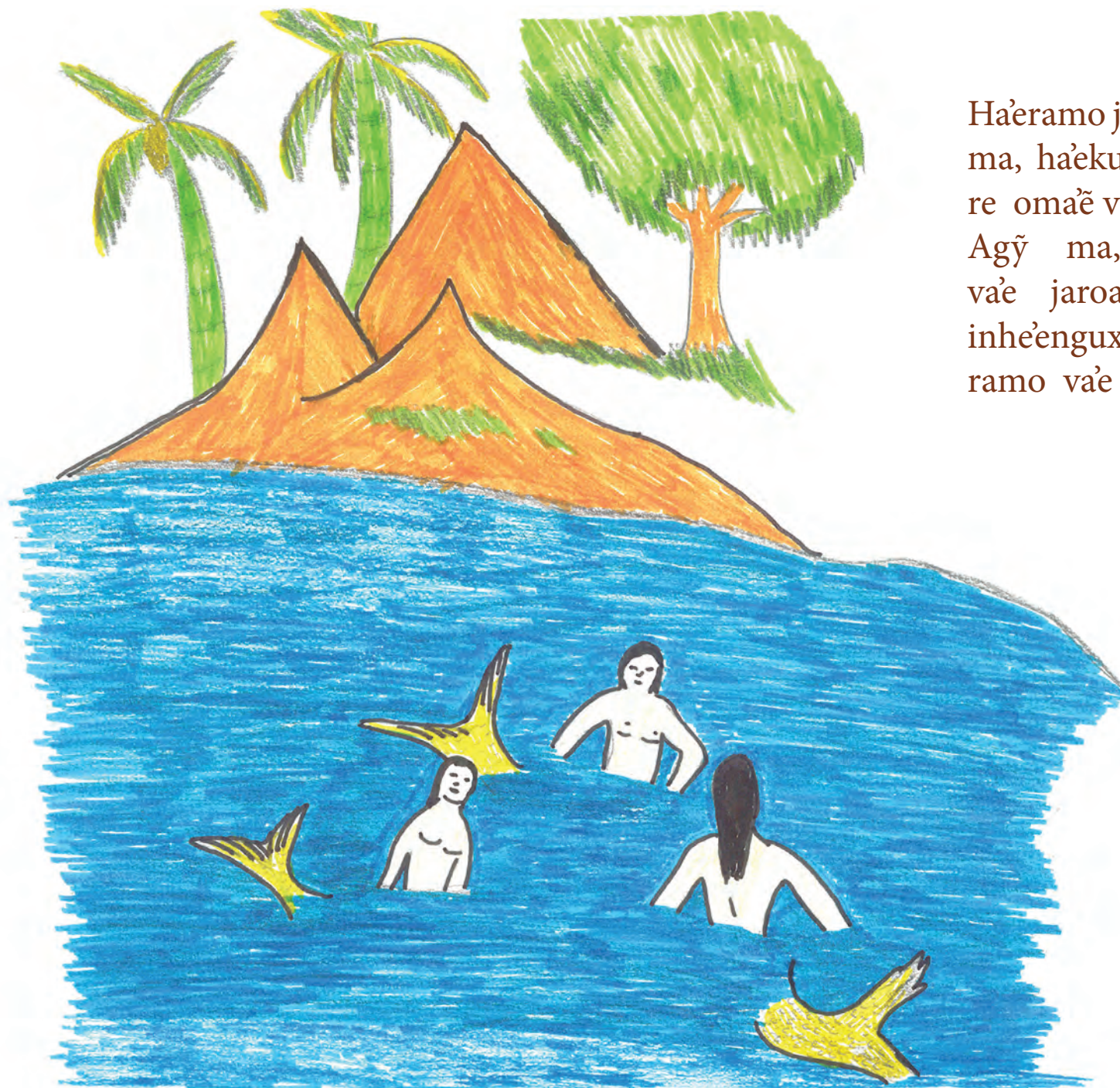
Ha'evy ko'engue, ha'e ranhe oo
guyrapa reve ojuka vy mborevi pe,
ova'e vy pindo aryvape'i omoatã,
ha'rami ramo mborevi oendu vy
ou juma onhembota'y reve, ha'ejave
onhyvõ vy ojuka .

Ha'evy omboi imba'ekue'i ha'egui oupi yxypo re, ha'erire ma kunhangue jogueru juma onheovanga haty py, nhonguerovae vy omoata juma pindo aryvape'i, ha'eramo mborevi no'e vei, ha'evy oma'e yxypo revy oexa mborevi mba'ekue'i, ha'evy oikuaa ome mba'ekue'i ria, ha'evy ojae'o vaipa

Ha'ere ma tuu opy'i re oguerojapyxaka, ojekome'e rire omoingo porã ju
aguã , ha'evy oiko porã ju, va'eri xapy'a'i rive ma oiko porã ju.

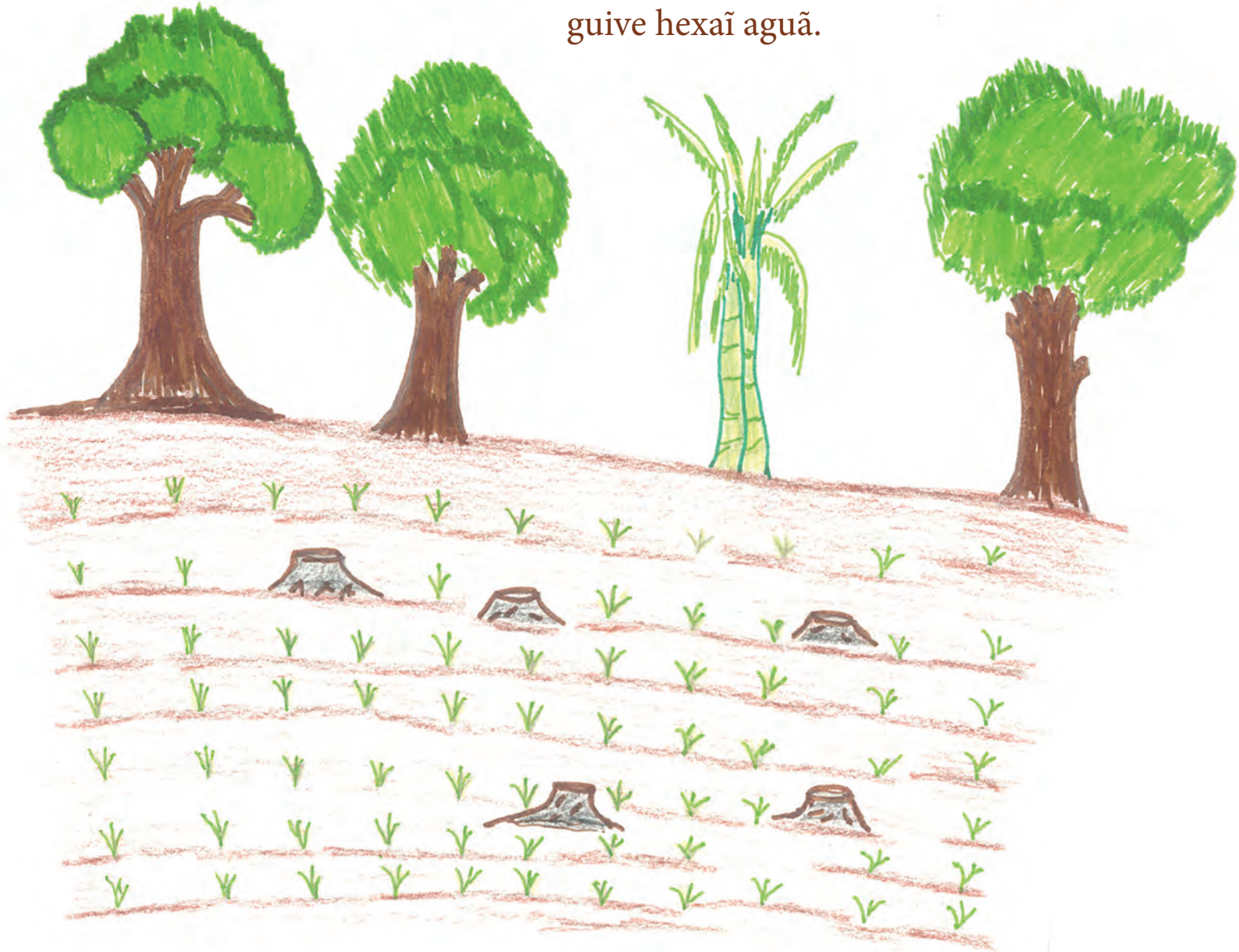

Ha'ramo je tuu kuery nopenavei
ma, ha'ekuery ikuai porãĩ aguã
re omaẽ vy.

Agỹ ma, pavẽ'i nhande kuai
va'e jaroayvu'ra kyingue pe,
inh'enguxu ha'egui inhengue
ramo va'e kuery pe.

MA'ETÿ REGUA

Ma'etÿa ovaẽ ma ramo ma, jaikuaa pota,
Nhamoatyrõ aguã mba'etyrã. Nhanhotÿ aguã avaxi
kyringue'i hexaĩ aguã, tuja kueve'i, guaimĩ gueve'i
guive hexaĩ aguã.

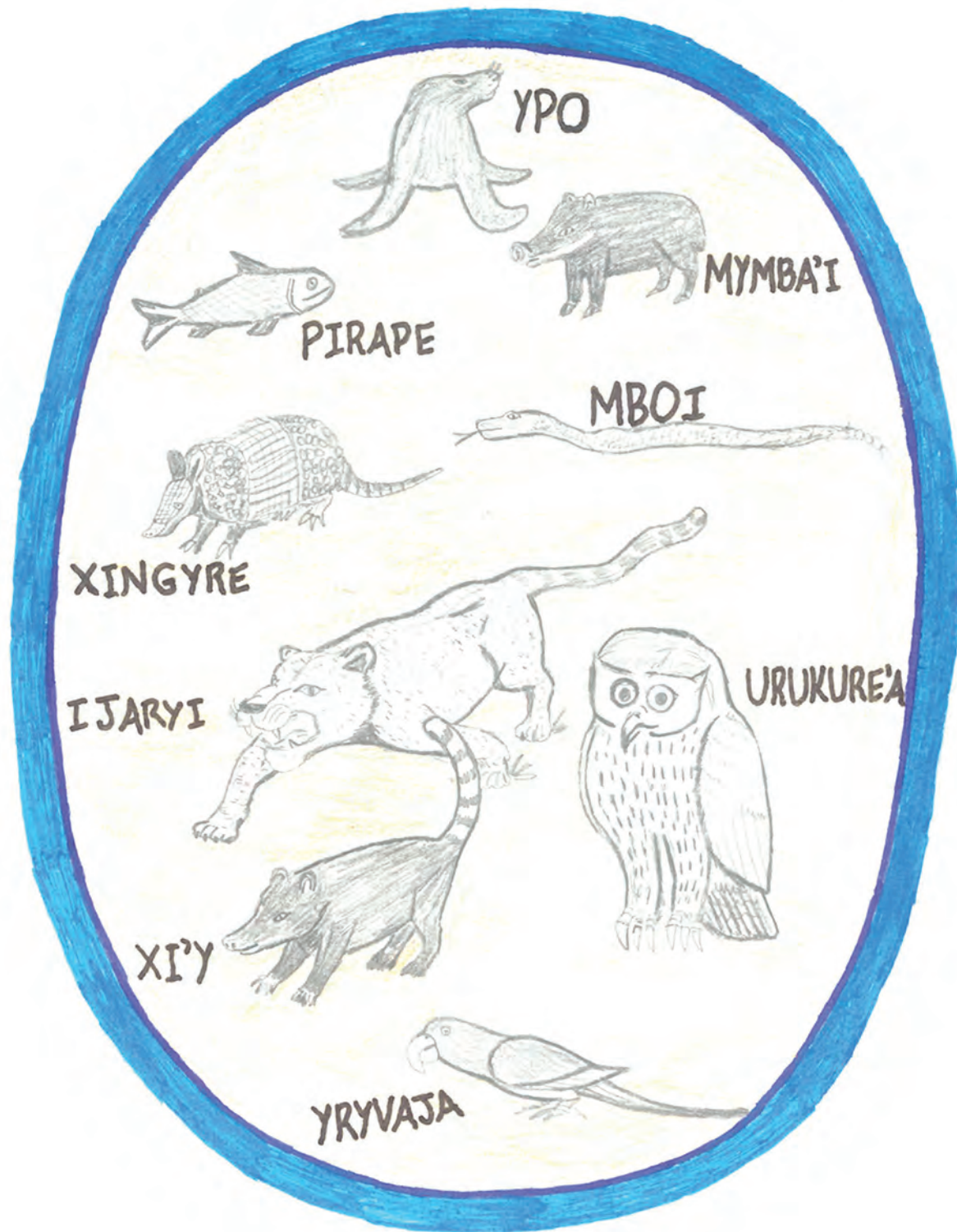
Nhanhotỹ ha'ejavi regua, nhanhotỹ' rã ja'u va'era, xanjau, manji'o, komanda, andai, kuarãpepẽ, manduvi, merõ, takuareẽ-avaxi, jety, kuaray-rova ha'e xanjau-pororo'i, ha'era ma pave'i javy'ai va'era tekoa pygua kue'i ry.

MYMBA MYMBA'I

Mymba ma nhanderu kuery ombojera va'ekue'i, ka'aguy itui rive he'ỹ aguã, nhande mbya kuery pe guarã ombojera va'ekue. Ja'u va'erã, nhande rymbarã guive. Oiko nhande mondyi va'erã, nhande'u va'erã guive, oiko yy rupi gua, ka'aguy rupi gua guive. Oiko ja'u va'erã ha'egui ja'u va'erã he'ỹ have, ikuai guyra'i guive. Yvy rupi gua nhanemondyi va'erã ha'egui yvate rupi gua, ha'egui yy rupi gua have. Ha'egui oiko yvyguy rupi gua guive. Ha'e oiko nhambojerovia va'erã guive.

NHEMONGETA

Agỹ gui ma ndajarekovei nhemongeta opa rupi, yma guare rami he'ỹ, yma ve ma ta'y va'ekuery omongeta raka'e gua'y kuery tenonde ve rupi ikuai porã aguã, nhamandu opu'ãa re tuu kuery ixy kuery omongeta gua'y kuery, ikuai porã aguã oexa kuaa aguã ojaryi kuery, guamoi kuery ha'egui guetarã kuery have.

Nhemongeta ma joegua hegua he'ỹ jareko.

Kova'e ma peteĩ nhemongeta xejaryi omombe'u va'ekue.

“Agỹ gui ma xerẽmiariro'ĩ kuery, amombe'u ta ayvu anhetengua. Ha'evy ma xeayvu ta ma'etỹ regua.

Anhetẽ ae ma nhambojekuaa'rã mba'etỹ rã'ĩ, nhamoatyrõ'i aguã ndajaikuaavei ma ha'e ndapeikuaavei ma, kyingue meme'i ma pendekuai. Ha'eva'e ma anhetẽ iporã va'e, nhanderu nhanemboaxy ague rupi ve'ỹ ma nhandekuai, nhanderu kuery nhanembou rive vy he'ỹ peje karamboae, anhetẽ ae ma ha'eva'e teĩ ma nhande kuery ndajaiko kuaa vei anhetẽ ae ma nhanderu kuery nhanembou rive vy he'ỹ nhanembou kova'e yvy reko haxy py, kova'e ma yvy rupa teko haxy'i nhandekuai aguã, mba'ety ndopavei ma nhanderu kuerya py, ma'etỹ heta ha'ekuery oguereko, heko haxy va'e ve'ỹ ma ha'ekuery, araka'e rã imarã va'e rã ha'ekuery, ha'e ramingua

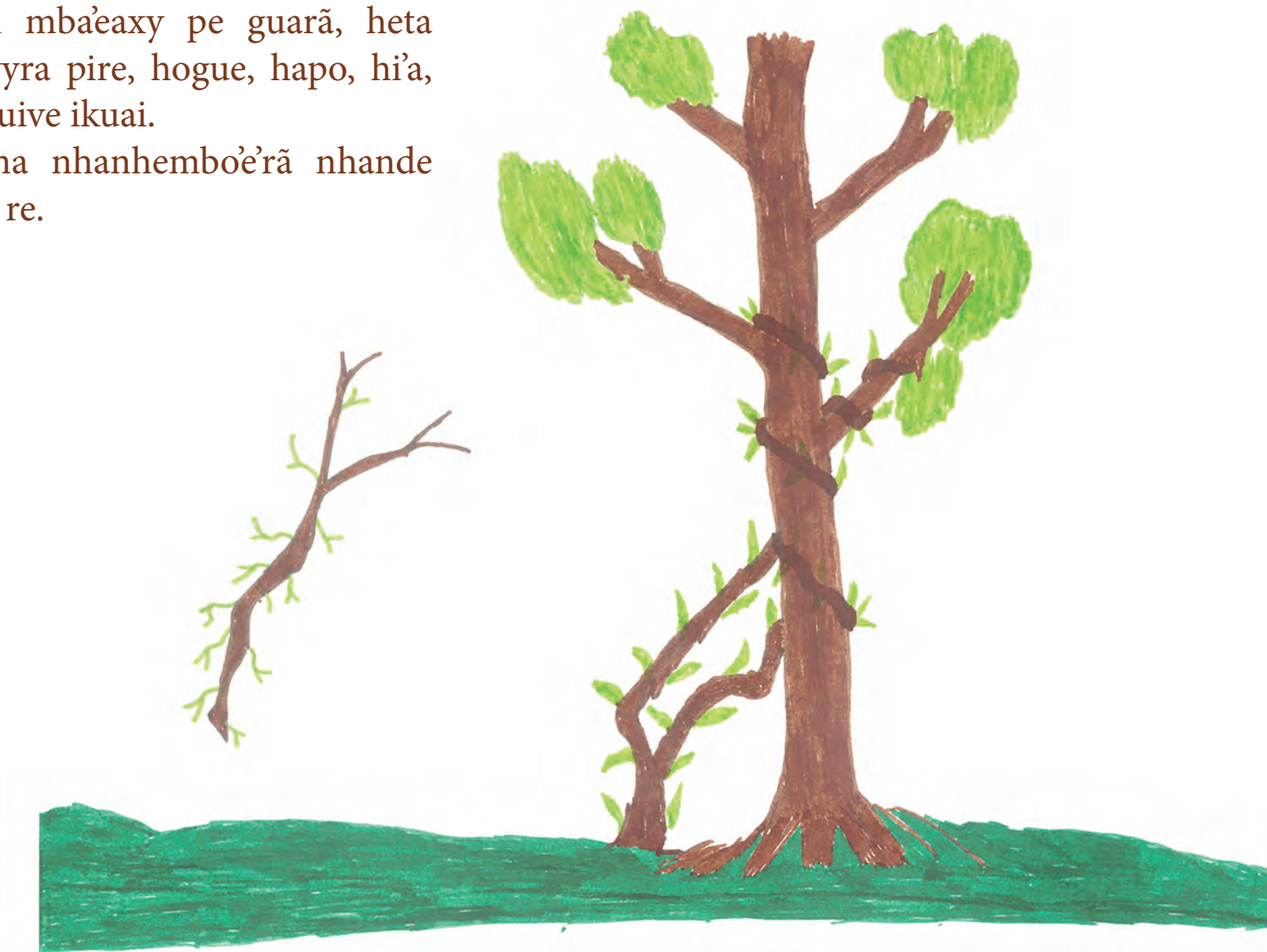
vy ma ha'ekuery kyringue'i ombou tuu ha'e ixy pe, anhetē ae ma mba'ety reko rā'i
oĩ porā'i, xee teĩ ma nambojekuaavei ma xeremiãriro'i kuery ovy'a aguã, xanjau
ty ndarekovei ma, ha'eva'e gui ae ma nhandereko rã oĩ pora'ĩrã.
Ha'eva'e ramingua re ijayvu va'e napenduvei ma xeremiãrirõ'i kuery”.

PUÃ / MUÃ

Puã/muã ma nhanderu ombojera vaêkue meme jaikuaa, jaiporu aguã ae'i ombojera vaêkue haêjavi mbaêaxy pe guarã, heta regua ikuai; yvyra pire, hogue, hapo, hi'a, haêgui yxyo guive ikuai.

Haêrami vy ma nhandemboêrã nhande puã/muã regua re.

PIPI

Pipi ma opamba'e mba'eaxy pegua: pire raku pe, nhandepy'a raxy pe, akã raxy pegua, ha'egui mba'eaxy mboae pe havi ha'eve.

YVARO

Yvaro ma nhande ro'o raxo pegua, akã raku pegua ha'e amboae mba'eaxy pegua have.

GUAVIRA ROKY'Í

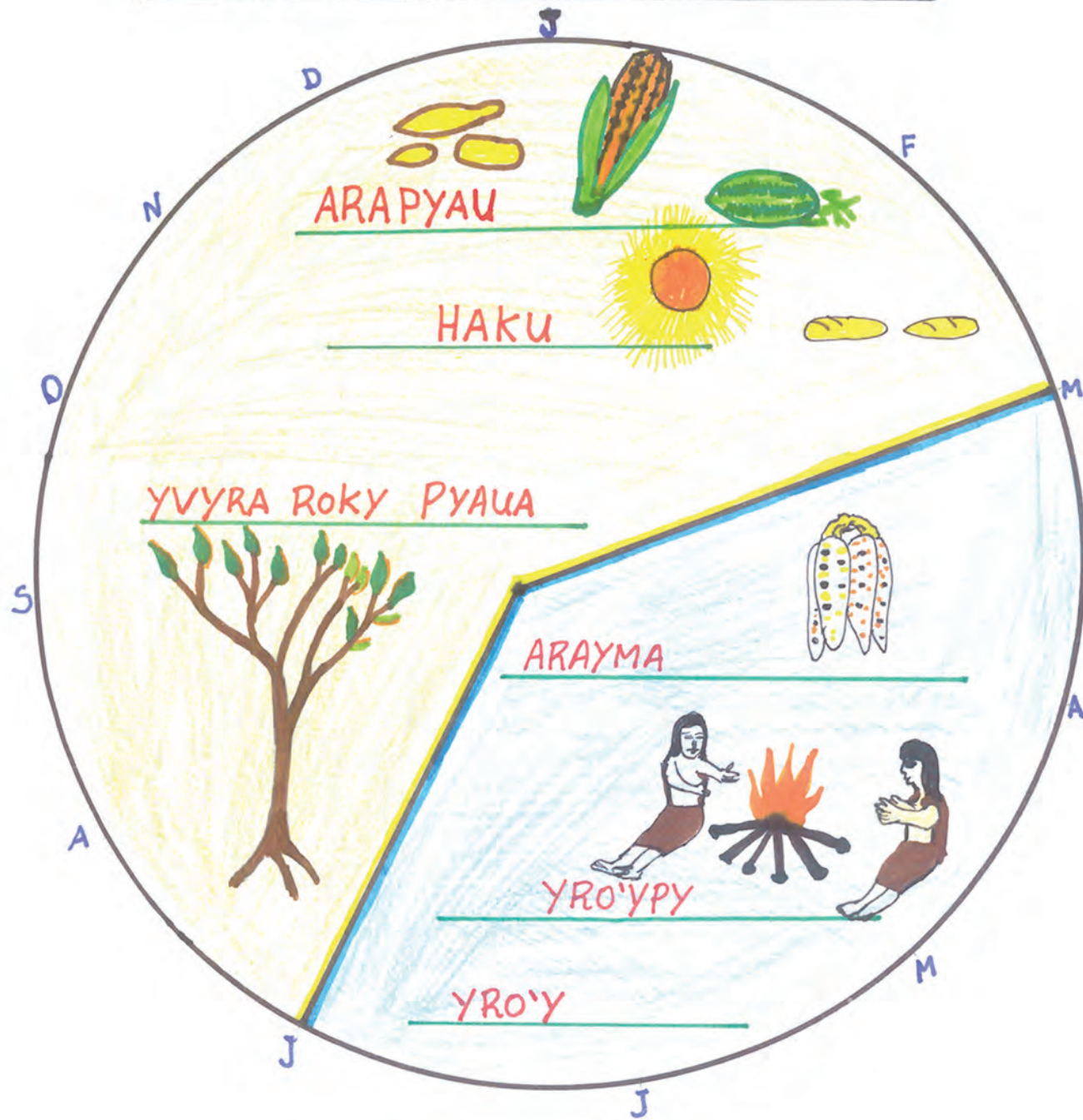
Guavira roky'i ma taxo puã/muã.

ARAXA'I

Araxa'i ma taxo puã/muã havi.

ARA REGUA

Kavaẽ tembiapo regua

Kovaẽ tembiapo roguerojeapo aguã ma ore kyringue mbo'ea kuery. Mokoĩ aty jáea rojapo tuja kuevé'i kuery reve rojogueroayvy aguã nhande reko mba'eixa va'epaa re. Nhande reko rupi porã'ĩ jareko aguã arandu nhaneramoĩ kuery omombe'u opa mba'e reko regua. Va'ekue memé'ima kovaẽ kuaxia reju romboaxa. Kyringue peju nhambo'e aguã Nhande rekoa rupi. Jurua kuery reve nhamba'eapo va'ekuery. Háevy ma aguyjevete avi jurua kuery nhande reve nhanepytyvõ arupi ikuai va'ekuery Nhande reve kuery avi oguata heterã jurua ruvixa kuery, oexa a'e ombojerovia vê nho aguã revy, kovaẽ pave'ĩ roguerojeapo. Tove katu ta jaupity eravy mbegue rupi jaipota va'e nhande rekoa py guará.

Sobre este projeto

O resultado desse projeto é o fruto do trabalho de todos nós, professores. Fizemos dois grandes encontros com os mais velhos, que nos transmitiram, pela fala e convívio, os conhecimentos de nosso modo de vida, os princípios de nossa educação. E passamos isso para este material, que usaremos com as crianças em nossas aldeias. Nessa construção tivemos fundamental apoio dos parceiros não-indígenas, que também se esforçam na transmissão desses valores através da escrita. Visibilizamos assim os valores do nosso costume para a sociedade, para que possam valorizar e respeitar nossa organização social e cultural.

Ministério da
Educação

